

diligat ut iustum, vel postea odit ut peccatorem, et ita porro; ergo perpetuè, non solum extrinsecè, sed sibi intrinsecè mutationi obnoxius est.

Resp. ad 1. D. Absque mutatione ac transitu de una cognitione aut volitione in aliam sive diversam sive contrariam, C. cum ejusmodi transitu N. ac neg. cons. Quia omnis mutatio dicit essentialiter mutationem a termino a quo ad terminum ad quem transitur, ac proinde transitus de uno ad aliud mutatio definitur.

Ad 2. N. Quia Deus unico actu æterno, simplici, invariabili ac realiter indivisibili fertur in omnia objecta voluntatis ac intellectus sui secundum omnes modos ipsorum, seu diversam rationem qua se habere possunt. Æternitas enim licet in se indivisibilis sit ac simplicissima, virtualiter tamen complectitur omnia tempora, et omnia objecta, quæ in tempore sunt juxta ipsorum varietates ac diversos status, quibus obnoxia sunt. Deus autem est sua æternitas. Hinc uno eodemque actu cognoscit Incarnationem ut futuram pro eo tempore, quo futura est, præsentem pro eo tempore, quo est præsens, præteritam denique pro eo tempore, quo præterita est; sic uno eodemque actu odit Petrum pro eo tempore, quo injustus est, et quia injustus est, et amore prosequitur pro eo tempore, quo sanctus est, et quia est sanctus; hinc sequitur totam mutationem extrinsecam et objectivam esse, nulla vero ratione intrinsecam et essentialem.

Non est cur diutius easdem difficultates diversa ratione prosequamur; satis erit ad omnia, quæ obijci possint, posita atque statuta principia applicare, ut earum solutio habeatur (1).

CAPUT III.

DE INFINITATE, IMMENSITATE ATQUE ÆTERNITATE DEI.

Tria hæc attributa pariter sub uno capite complexi sumus non solum ob communem fontem, ex quo necessario dimanant, nempe ex eo quod Deus sit ens a se, verum etiam ob eorum inter se connectionem.

Præter alios multos circa has perfectiones errant sociniani, qui 1. inficiantur Dei essentialiter infinitam esse in omni genere perfectionis (2); 2. asserunt Deum immensum dici posse ratione virtutis et operationis, non autem ratione essentialis suæ (3); 3. Deum eo tantum sensu æternum statuunt, quod principio et fine careat, non autem omni successione ac

(1) Ejusmodi difficultates longe protrahit et evoluit Tournely, *Tractatu de Deo*, quæst. viii, art. unico, concl. Cfr. etiam Petav. lib. iv, cap. 4; nec non Suarez. *Metaph. Disp.* xxx, sect. viii et ix, ubi fuse mentem S. Thomæ exponit.

(2) Sic in *Fragmento Catechismi Cracoviens.* qui extat in tom. I *Biblioth. Frat. Polon.* Irenopoli 1656, cap. 2, p. 685, ubi Faustus Socinus negat, ex eo quod infinita sit Dei potentia, inferri posse infinitam esse ejusdem essentialiter, qui deinde statuit nihil se prorsus habere quod de hac re statuatur.

(3) Ibid.

temporum differentis (1): adversus quos errores has statuimus propositiones.

PROPOSITIO I. — *Deus est infinitus absolute et in omni genere perfectionis.*

Infinitas definiri potest summa et absoluta perfectio: *summa*, quatenus omnem perfectionem continet; *absoluta*, quatenus nec modum agnoscit nec mensuram (2). Deum igitur hoc sensu infinitum esse in ratione entis, ut præfertur, et quidem infinitate intensiva, sic breviter ostendimus.

Deus ex dictis est ens a se; ergo est infinitus. Etenim si Deus est ens a se, ac proinde necessarium, a nulla causa potuit limitari aut circumscribi: non a se, quia sibi non dedit esse; non ab alio, quia a nulla causa esse accepit (3). Debet ergo Deus esse plenitudo entis, adeoque infinitus, et quidem in omni perfectionum genere (4). Accedit, quod si Deus esset finitus, jam non esset id quo nihil melius excogitari possit, quod prorsus abhorret ab ipsa notione Dei. Hinc de

(1) Ita Socinus in *Prælect. Theolog.* tom. I. *Biblioth. Frat. Polon.* cap. 8, p. 545, ubi, ut respondeat ad tertiam rationem calvinistarum affirmat: « Nihil esse in hominis potestate, sed omnia ex Dei decreto pendere, vel certe necessario ex Dei prænotione seu præscientia, » negat Deo præscientiam liberorum futurorum, negat præterea Deo omnia præsentia in æternitate, in qua nulla sit successio, et addit: « Tempus enim æternum est, quidquid theologi nostri contra disputent, semperque et fuit et futurum est, ut et præteritum aliquid et præsens, et futurum sit. Nec vero in mundi creatione, ut ipsi arbitrantur, tempus primum extitit, sed tantummodo temporis mensura quædam... quamobrem ipsius quoque Dei respectu aliquid præteritum, aliquid vero præsens, aliquid etiam futurum est. » Merito proinde Leibnitzius de sociniani in *Epistola ad Langravium de Hesse-Rhinfels*, 1691, pronunciat: « Ils ont une idée très-basse de Dieu: il semble qu'ils l'attachent à un certain lieu, qu'ils lui refusent la présence comme contraire à la liberté humaine. » Cfr. *Pensées de Leibnitz*, Paris 1819, p. 247 et seq. vel edit. Bruxell. 1858, tom. 2, p. 564.

(2) Cfr. Suarez, *De Deo*, lib. II, cap. 1, ubi rejectis diversis theologorum placitis circa notionem infinitatis, num. 5, concludit Deum dici infinitum in ratione entis et quidem intensiva, ita ut infinitas, quæ de Deo prædicatur, sit negatio limitationis in ipsius essentiali. Hinc Deus dicitur infinitus simpliciter, proprie et quasi a priori, quia tantæ perfectionis est, ut non possit in ea habere superiorem, nec æqualem, qui sit distinctæ naturæ; unde, prosequitur ipse, in hac negatione limitationis, continetur illa infinitas, quæ intelligitur in continentia omnis perfectionis possibilis, vel cogitabilis, continentia, inquam, formali vel eminentiali, cum summa perfectione possibili in quacumque perfectione, et modo habendi illam; tum in hac negatione etiam includitur, continere sub se sine ullo termino omnia, quæ quocumque modo perfecta cogitari possunt, etiamsi in infinitum in eis procedatur in gradu majoris et majoris perfectionis sine termino. Et hæc ad mentem S. Thomæ p. 1, q. 7, a. 1.

(3) Cons. S. Th. loc. cit.

(4) Cfr. Less. lib. 1. Ex his quæ dicta sunt de infinitate Dei facile colligi potest eam Deo convenire ex notione entis necessari; tum non esse infinitum, quod non est necessarium; demum infinitum seu Deo nihil propterea addi vel detrahi posse, Deumque non posse vel deficere vel proficere eo ipso quod incrementi vel decrementi incapax sit, quia quod ipse est, necessario est.

eo in Psalmo CXLIV, v. 3, dicitur: *Magnus Dominus et laudabilis nimis, et magnitudinis ejus non est finis.*

DIFFICULTATES.

Obj. 1. In Scripturis interdum minus proprie aliquid infinitum dicitur, ex gr. Num. XXXII, 1, de filiis Ruben et Gad dicitur: *Erât illis in jumentis infinita substantia*, et alibi. Nihil igitur vetat hanc vocem eodem sensu accipi, cum Deum infinitum esse dicunt, 2. ad exponendam scilicet summam divinæ virtutis efficaciam atque præstantiam. S. ne 5. si Deus esset absolute infinitus vel excluderet ceterorum entium existentiam, quæ cum ente absolute infinito consistere nequeunt, vel 4. completeretur etiam istorum entium perfectiones in se. Sic 5. creaturæ omnes essent æqualiter perfectæ, quia omnes æqualiter a Deo distoant, quæ quidem omnia, hisque similia, absurda sunt; ergo.

Resp. Ad 1. *Conc. antec. neg. cons.* Ex subjecta enim materia, ut dicitur, quando vox aliqua proprie vel improprie usurpetur, dignosci potissimum debet. Improprie autem adhiberi vocem infinitum in exemplo adducto aliisque similibus patet, quia ea, de quibus dicitur, infinitatem proprie dictam non patiuntur, imò excludunt; dum vero Deo applicatur, eam proprie sumendam esse ratio ipsa evidenter ostendit. Adde, falso supponi nos ex Scripturis Deum infinitum ostendere, eo quod infinitus dicatur, nam nusquam in Scripturis Deus infinitus dicitur, sed hanc proprietatem Scriptura Deo tribuit per negationem, negando scilicet terminum ullum inveniri in ejus perfectione, ut patet ex adducto loco Ps. CXLIV.

Ad 2. D. Et hoc ipso evincitur Deum absolute infinitum esse, C. detrahatur huic perfectioni N. Dei enim virtus et efficacia est ipsa divina substantia. Ad datur absurdum esse tribuere infinitam efficaciam ei, qui non sit absolute infinitus.

Ad 3. D. Excluderetur ceterorum entium existentia, si Deus diceretur infinitus *extensive*, seu per modum quantitatis, C. si intensive, prout expositum est N. (1).

Ad 4. D. Sive formaliter sive eminenter, C. formaliter N.

Ad 5. D. Si creaturarum perfectio desumenda esset a distantia perfectionis divinæ, C. si a pluribus aut paucioribus perfectionis gradibus, quos a Deo creaturæ acceperunt N.

PROPOSITIO II. — *Deus est immensus rebusque omnibus et locis intime præsens essentia sua.*

Deum immensum esse de fide est; expresse enim definitum id fuit in conc. Later. IV. cap. *Firmiter*, ubi concilium profitetur se credere Deum immensum esse; addi debet symbolum Athanasianum, in quo dicitur: *Immensus Pater*, etc.

Ut facilius propositio intelligatur observandum est 1. immensitatem confundendam non esse cum *infinitate*; ista enim dicit negationem termini in perfectio-

(1) Cfr. Suarez loc. cit.

ne essentiali, ut superius declaravimus: illa dicit negationem termini in substantiali præsentialitate, ut scholæ loquuntur. Seu infinitas afficit universe excellentiam perfectionis essentialis Dei, immensitas afficit præcise modum existentie divinæ essentialis, quatenus ex se et eodem modo permanens possit esse intime præsens omnibus rebus et locis non solum præsentibus, sed etiam possibilibus in infinitum.

2. Non esse confundendam immensitatem cum *ubiquitate*, ut aiunt; nam immensitas est attributum absolutum, Deoque necessarium; at esse ubique non convenit illi absolute, sed solum, ut dicitur, hypothetice, seu ex suppositione creaturarum existentium, quarum productio Deo libera fuit; quare, ut cetera discrimina præteream, liberum Deo fuit, habere vel non habere ejusmodi denominationem existentis ubique (1).

3. S. Thomam, p. I, q. 8, art. 3, divinam immensitatem sic exponere: *Deus est in omnibus per potentiam, in quantum omnia ejus potestati subduntur; est per præsentiam in omnibus, in quantum omnia nuda sunt et aperta oculis ejus; est in omnibus per essentialitatem, in quantum adest omnibus, ut causa essendi.* Primum et secundum omnes fatentur; at postremum, in quo peculiari ratione Dei immensitas consistit, post nonnullos veteres judæos, valentinianos, gnosticos, manichæos et anthropomorphitas, in dubium passim, ut diximus, revocant sociniani, nec fidei caput esse contendit Beausobre (2). Catholica itaque veritas vindicanda est, quæ docet Deum omnibus adesere per essentialitatem, ita ut omnia substantia sua intus repleat, exteriusque circumscribat ac teneat.

Sic igitur rem ex Sacris Litteris in primis conticimus: Baruch III, 25, Deus expresse dicitur *Excelsus*

(1) Petavius, lib. II, cap. 7, § 3, opportune observat: « Ne temere statim hæresis inscribatur iis, qui Deum ubique esse negent, videndum prius quo id sensu faciant. Potest enim subesse duplex. Nam si eo illud affirmant quod rem nullam spiritualement substantia sua esse in loco putant, sed actione sola, quod de angelis ac spiritibus etiam creatis theologi veteres, ac post eos S. Thomas ejusque discipuli sentiunt, reprehendendi non sunt; certe fidei ad causam trahenda res non erit. Sin ideo defendunt, quod vel totam, qua late patet universitatem rerum occupari ab illius substantia non credunt, vel a quibusdam obforditatem ac turpitudinem eximunt, atque, ut verbo dicam, si alicubi esse substantiam Dei, velut in cælo, statuunt, alibi non esse docent, quæ Vorstii aliorumque sententia fuit, manifestæ hæresis tenentur. »

(2) Cfr. Petav. *ibid.* § 2 et seqq. ubi recenset adversarios hujus divinæ proprietatis, eos qui male de ea senserunt, inter quos memorat etiam Augustinum, Steuchum, Eugubinum.

Beausobre vero in sua *Histoire critique de Manichée*, liv. II, chap. 4, n. 4, cum fassus esset errorem, quo asseritur limitibus circumscribi essentialitatem Dei relate ad spatium, admissum a manichæis juxta ipsorum principia, tamen subdit, prout jam præstitit circa naturam Dei corpoream: « C'était sans doute une erreur considérable, que de nier l'immensité substantielle de la Divinité; mais il faut pourtant convenir que, tant qu'on lui conserve celle de connaissance et de pouvoir, la religion demeure dans son entier; » quod deinde fuse prosequitur.

et immensus; Job XI, 8, Deus asseritur Excelsior caelo, profundior inferno, longior terra, et latior mari; unde aiebat David Psalm. CXXXVIII, 7 et seqq. : Quo ibo a Spiritu tuo? Et quo a facie tua fugiam? Si ascendero in caelum, Tu illic es, si descendero in infernum, ades, etc. Sed omnium apertissime hoc S. Paulus docuit Act. XVII, 28, ubi, cum asseruisset Deum non longe esse ab unoquoque nostrum, rationem adiecit, dicens : In ipso enim vivimus, movemur et sumus; quibus verbis profecto Dei immensitas, ejusque ubique praesentia substantialis, ut aiunt, adeo diserte significatur, ut plane supervacaneum sit alia congerere.

Secundo ex patribus id ipsum concluditur, quorum summa in eo concordia est, inquit Petavius (1), ac theologorum omnium, nullo certo loco definiri Dei substantiam; qui praeterea adnotat duos apud veteres usu contritos esse divinae immensitatis declarandae modos. Nam aut asserunt sic intra omnia Deum esse et implere omnia, ut etiam extra omnia sit; aut non contineri locis omnibus ac substantiis, sed ea continere complectique omnia (2). Nobis satis sit verba Theophili antiocheni adducere, quibus eleganti similitudine ejusmodi rerum omnium complexum ac comprehensionem explicat : Quomodo, inquit, punicum malum corticem habens, quo comprehenditur, intus habet mansiunculas loculosque plures, membranis interceptos, ac multa grana in seipso locata continet; sic universa creatura a Dei spiritu comprehenditur, et spiritus, qui comprehendit, cum creatura comprehenditur a manu Dei (3).

Sed tertio huic veritati ratio ipsa suffragatur, quam urget S. Thomas, loc. cit. art. 1. Deus enim ubique semper agit virtute et operatione, ut omnibus continue seu jugiter det esse, sive res existentia perseverantes faciat, atqui Deus agit virtute et operatione a substantia sua minime distincta; ergo sicut virtute et operatione ubique Deus est, ita etiam substantia et essentia sua Deus rebus omnibus adest intime omnino praesens (4).

(1) Loc. cit. § 7.

(2) Ita apud eundem S. Athanasium, qui Epist. ad Serap. Filium (quod universe de Personis omnibus intelligit) et ubique esse, ait, et extra omnia πανταχού εστι. και έξω πάντων άν. S. Hieronymus in Isaiam, cap. 66, Deum et forinsecus et intrinsecus esse dicit. Amhrosiaster in Commentario in Epist. ad Ephes. : Deus, inquit, non solum implet omnia, sed et excedit. Nec enim clauditur, sed omnia intra se habet. S. Augustinus, serm. 1. De verbis Apost. : Quid est, inquit, omnipotens Deus? quid nisi inestimabilis, ineffabilis, incomprehensibilis, ultra omnia, extra omnia, praeter omnia? Et eleganter Prudentius : Extraque et intus implet ac superfluit.

(3) Οτι τρέπον γάρ βόα έχουσα φλοιδν τόν περιχρόνα αυτήν, ενδον έχει μονάς, και θίκας πολλάς διαχωρισμένας διά ύμνων, και πολλούς κόλλους έχει τούς εν αυτή κατοικοούντας : ούτως ή πύσα κτίσις περιέχεται υπό πνεύματος θεού, και τό πνεύμα τό περιχρον άν τή κτίσει περιέχεται υπό ζεφός θεού.

(4) Cfr. Less. De perfect. divin. lib. II, cap. I et seqq. Sic S. Th. p. I, q. 8, art. 4, ostendit : Quod proprium sit solius Dei ubique esse, quia quaecumque loca ponantur, oportet, quod in quolibet sit Deus,

I. Obj. 1. Scripturae passim Deum in caelo esse inculcant; ferri de loco in locum ambulando, descendendo, etc.; in terris autem commorari in templo, in arca, etc. 2. Quae quidem sententia inhæsit veteribus hebraeis et patriarchis ipsis ac prophetis; Rebecca enim (Gen. XXV, 22) perrexit ad consulendam Dominum; sic Jacob (ibid. XXVIII, 16) cum exiguisset de somno ait : Vere Dominus est in loco isto, et ego nesciebam; et (Jon. I, 3) Surrexit Jonas, ut fugeret in Tharsis a facie Domini; ergo.

Resp. ad 1. D. Figurata et improprie, vel ratione peculiarium effectuum, quibus se Deus speciali ratione manifestat, C. proprie et ad exclusionem aliorum locorum N. Multiplici sensu Deus in caelo esse dicitur, vel alibi; nempe in caelo speciali manifestatione gloriae suae beatis; sicut et in justis per gratiam, quam cordibus eorum infundit; in Christo per unionem hypostaticam, qua humana natura divinae unitur, ab eaque regitur ac sustentatur; in ecclesia per auxilium, quo illam protegit; in arca, in templo ad cultum excipiendum; in omnibus denique rebus, ut causa essendi, quemadmodum loquitur S. Thomas. Item descendere dicitur Deus, ambulare, accedere, quatenus aliquid praestat in terra, quod praeter usitatum naturae cursum mirabiliter factum praesentiam suam quodammodo ostendit, ut inquit S. Augustinus (1).

Ad 2. D. Rudioribus et imperitis quibusdam, Tr. omnibus ac patriarchis praesertim atque prophetis N. Hoc enim nulla probabili ratione asseritur. Nec obstat quod Rebecca legatur perrexisse ad consulendum Dominum; non enim alio sensu haec dicta sunt nisi ad exprimendum Rebecca animo vel affectu se contulisse seu determinasse ad consulendum Deum (2). Sic etiam Jacob locutus est de speciali manifestatione Dei, ut patet ex somnio seu visione illic habita (3). Jonas denique ideo fugisse dicitur a facie Domini in Tharsis, quatenus ei morem non gessit, atque a mandato Dei se subtraxit, phrasi seu dicendi modo in Scripturis usitato (4).

non secundum partem, sed secundum seipsum. Si igitur secundum seipsum Deus ubique est, id est ubique totus, prout enti seu substantiae omnium simplicissima competit, patet testimonia sive Scripturarum, sive patrum, quae videntur prima fronte ubique aem solum de Deo praedicare, reipsa ejusdem evincere immensitatem, vi cuius Deus ubique est et omnia continet. Recte propterea antiquus quidam philosophus Deum dixit sphaeram incomprehensibilem, cuius centrum ubique, ambitus et circumferentia nusquam.

(1) Contra Adimantum, cap. 15, n. 2, et alibi passim.

(2) Ita exponit Origenes, Homil. XII, in Genes. n. 2, ubi post satis prolixam disputationem concludit : Sic igitur sancti non de loco ad locum, sed de vita ad vitam, de institutis primis abeunt ad instituta potiora. Edit. Maurin. tom. II, pag. 92.

(3) Cfr. Calmet in hunc locum.

(4) Cfr. Petrus Four. Aekermann : Prophetae minores perpetua annotatione illustrati, Vien. 1850, qui in Jonam 1-3 haec habet : E conspectu Jehova. id

III. Obj. 1. Patres non pauci negant Deum ubique esse, ut Clemens Alex. Stromatum, lib. II et V; Tavianus, Orat. contra Graecos, qui Dei essentiam materiam permeare inficiati sunt; S. Joan. Chrysost. homil. V in epist. ad Coloss. et Lactantius, lib. De opificio Dei, cap. 16. 2. Vel Deum nullibi esse pronunciant, vel in caelo sedem habere, quibus consonat S. Augustinus, qui et ipse in libro LXXXIII Quaestionum, quaest. XX, Deum nusquam esse dicit (1); ergo.

Resp. ad 1. D. Negant Deum ubique esse extensione aut diffusionem sensu stoicorum, quos oppugnant, C. immensitate, locum ei definitum circumscribendo, N. Stoici enim, adversus quos patres illi disputabant, arbitrabantur Deum esse animam mundi, quae pervadit materiam, agitque molem, quaeque mundum ipsum informat; alii autem existimabant Deum veluti spatiosa quadam magnitudine per multa diffundi; hinc citati patres Deum hac ratione consistere negabant, cum Deus ita sit per cuncta diffusus, ut non sit quantitas, sed substantia creatrix mundi, sine labore regens et continens mundum, non tamen per spatia locorum, ut in dimidia mundi parte dimidiatus, ut ita dicam, sit, sed in caelo totus, et in terra totus, et nullo arctatus loco, sed in se ipso ubique totus. Quod expriment scholastici, dum aiunt Deum esse inextensum formaliter, extensum autem virtualiter, quatenus Deus, qui in se ipso indivisibilis est, et nullo modo extensus, suae tamen immensitate virtutis, a sua substantia indistincte, attingit omnia, quae sunt in loco, et est in omnibus rebus causans omnium esse, ut loquitur S. Thomas. Ceterum idem Clemens Alex. Stromatum lib. VII (2), ait : Persuasum est ubique Deum adesse, non autem certis et definitis locis esse conclusum; et Chrysostomus homilia XXXVIII. in Acta Apost. n. 3, affirmat Deum propinquum esse his, qui sunt ubique terra-

est, ad detrectandum munus propheticum sibi a Deo impositum; sperabat enim ex tam remotis regionibus (Tartesso colonia Phoenicum in Hispania Baetica) se a Deo non revocatum, nec remissum iri in Ninivem. Sanctius... Ex his, et ex vv. 9 ad 12 patet, quam contorta sit eorum interpretatio, qui statuant, Jonam putasse, se fuga in regionem peregrinam mandatum hoc eludere posse, quum Jehova tantum in Israelitarum terra, tanquam ejus numen tutelare praesens sit. Hoc errore si imbutus fuisset, existimasset quod eum non adesse in Assyria; ita quamprimum ex Joppe porta solvisset, ejus suffugisset territorium. Quare in Hispaniam cogitavit? Fugere a facie Domini Jonam nihil aliud esse putant Chaldaeus, Theodoretus, Theophylactus, etc. quam impositum prophetandi munus effugere (Christianus Castrus); et recte, nam ut observat Drusius : Stare coram Domino, ministerium significat dominicum, quod qui obire detractat, is fugere dicitur a conspectu Domini.

(1) Apud Petav. lib. III, cap. 8 et seqq.

(2) Τείστος ό πάντη παρειαί τον θεόν πεπεσμένος, ουχί δε εν τόποις τείσ άρισμένους κ. τ. λ. Mirum sane est potuisse Clementi Alex. absurdam ejusmodi sententiam affingi, qui loc. cit. Strom. a num. 4 ad 8 perpetuo hoc utitur principio petito ab immensitate Dei ad oppugnantiam ethnicorum stultitiam, qui formam humanam Deo tribuebant

rum (1); ac demum Lactantius, Institutionum Divinarum, lib. VII, cap. 5, affirmat Divinum Spiritum esse ubique diffusum, eoque omnia contineri (2).

Ad 2. D. Circumscriptive, ut aiunt, quasi in loco contineretur aut dimetiretur a loco, C. ad exclusionem immensitatis N. Cum igitur patres dicunt Deum nusquam esse, nil aliud intelligunt, quam Deum a nullo loco comprehendi, sed esse supra res omnes, easque continere, et sibi ipsi locum esse (3).

III. Obj. Si Deus ubique esset, omniaque substantia sua permearet, in foedioribus locis inveniretur, atque in demonibus ipsis, nec non in spatiis, ut vocant, imaginariis, quod dicere nefas est; ergo.

Resp. D. maj. Si quae loca foeda essent respectu Dei, C. si haec foeda non sint nisi in apprehensione nostra N. Omnia enim quae sunt, in se bona sunt; sic in demonibus, prout res sunt, Deus invenitur, eo ipso quod existant, adest praeterea ut puniat, prout loquitur S. Augustinus. Quod vero additur de spatiis imaginariis vulgo dictis, si quem sensum habet, nihil aliud significat nisi Deum totum esse in seipso, cujusmodi pariter erat, antequam mundus esset, et si mille mundi conderentur, omnes in Dei immensitate essent, qui ut veteres nonnulli loquuntur, est omnium locorum locus (4), locusque sibi ipsi, nostra cogitandi ratione, qui his adjunctis indigenus.

PROPOSITIO III. — Deus est aeternus.

Haec propositio de fide est; sic enim definitum fuit a conc. Lateran. IV in toties laudato cap. Firmiter, in quo Deus aeternus dicitur, quod pariter habetur in symbolo dicto Athanasiano, Aeternus Pater, etc.

Praemittendum est 1. aeternitatem multiplici sensu sumi : 1. latissime, pro longa duratione, utrumque tamen terminata; quo sensu saepe in sacris litteris usurpatur, ut cum possessio aeterna terrae Palaestinae promittitur hebraeis, etc. 2. Minus ampla significatione aeternum dicitur, quod licet initium habuerit, sine tamen caret; cujusmodi duratio est angelorum, animae rationalis, etc., aeternum a scholasticis nuncupatur. 3. Minus late, quod principio et fine caret, etsi non habeat absolutam necessitatem; quo sensu aeterni sunt omnes ac soli actus contingentes et liberi intellectus ac voluntatis divinae. 4. Denique accipitur pro duratione absolute necessaria, quae principio et fine caret, quae quidem rigoroso sensu ac proprio aeterna dicitur, et ea est de qua hic agitur.

2. Aeternitatem proprie dictam passim definiri Durationem sine principio, sine fine, sive mutabilitate. Licet autem in suo conceptu aeternitas atque immutabilitas inter se distinguantur, sic tamen inter se connexae sunt, ut una ex altera necessario sequatur. Quare merito a S. Thoma, p. I, quaest. 10, art. 1, aeternitas cum Boetio definitur : Interminabilis vita

(1) Πάντων έργος είναι τείσ πανταχού της άλαομής άδικα tom. IX op. p. 290.

(2) Cfr. Petav. loc. cit. cap. 7.

(3) Cfr. ibid. cap. 9. n. 12 et seqq.

(4) Cfr. ibid. cap. 8.

tota simul et perfecta possessio (1), quam definitionem per partes singulas enucleatam quisque in citato articulo videre poterit.

5. Quod, licet aeternitas formali, ut aiunt, careat amplitudine, posita in fluxu partium sibi succedentium, habeat tamen amplitudinem, ut vocant, virtuales infinitam, quatenus nempe ob carentiam principii ac finis aequivaleret tempori infinito habenti partes ab aeterno et in aeternum sibi succedentes; aequivaleret proinde in ordine ad coexistendum tempusculis et rebus creatis omnibus sibi succedentibus in infinitum. Quare res create, ex eo quod eidem aeternitati coexistant, non possunt dici simul existere in aeternitate, ac simul, prout existunt, esse Deo realiter praesentes ab aeterno, etsi semper eidem objective, ut dicitur, praesentes sint; quia non coexistunt aeternitati secundum totam ejus virtuales amplitudinem, sed solum secundum aliquam hujus amplitudinis partem, quae respondeat tali differentiae temporis, quam aeternitas secundum alias ejusdem amplitudinis partes virtualiter elapsas infinite praecessit, et infinite excedit secundum alias virtualiter elapsuras. Si eorum, quae hic adnotavimus adumbrationem quaeras, circuli centrum concipe, quod, etsi indivisibile, partibus tamen divisibilibus, seu potius punctis circuli, seu peripheriae respondet, et manet immotum, quamvis circulus circumagatur. Exemplum est S. Thoma (2).

His positus operosum non est enunciatæ propositionis veritatem ostendere, sive ex Scriptura et patribus, sive ex ratione. Nam Psal. LXXXIX, 2, dicitur: Priusquam montes fierent, aut formaretur terra et orbis, a saeculo et usque in saeculum tu es Deus; et Apostolus I Timoth. VI, 16, de Deo expresse dicit: Qui solus habet immortalitatem. Quae verba expendens S. Augustinus, tract. XXIII, n. 9. in Joan. Quid est, interrogat, quod ait Apostolus de Deo, qui solus habet immortalitatem, nisi quia hoc aperte dixit, solus habet incommutabilitatem, quia solus habet veram aeternitatem (3)? Tertullianus, libro

(1) Aeternitas autem dupliciter potest considerari, prout nempe est absoluta, ac prout est relativa. Absoluta est, cum spectatur citra respectum ad tempus et res creatas; relativa vero est, dum spectatur cum respectu ad tempus. Ab absoluta ableganda non solum sunt praeteritum ac futurum, sed et praesens quatenus relationem dicit ad praeteritum ac futurum; nec potest in illa concipi pars ulla, estque Dei ipsius vita unica et in eodem statu manens, seu simplicitas infinita, aut infinitudo simplicissima unius Dei viventis. Relativa autem aequat ac superat tempora omnia; et juxta hanc dicitur: In principio erat Verbum, etc. prout dicit relationem non ad Deum, sed ad homines, atque hoc sensu tota simul dicitur, cum non possit in parte temporis pars aeternitatis effluere ac pars in altera, et huc respicit definitio Boetii: Interminabilis vita tota simul et perfecta possessio. Hinc totum in aeternitate objective saltem praesens est, cum sit tota simul.

(2) Contra gentes, lib. 1, cap. 66, n. 6.

(3) Ibi S. Doctor fuse ostendit quomodo Deo soli competat aeternitas eo ipso, quod fluxu temporis careat et successione: Quidquid, inquit, et a meliore in deterius, et a deteriore in melius movetur, non est

Contra Hermogenem, cap. IV, aeternitatem vocat censum Dei, dicens: Quis enim alius Dei census quam aeternitas? et Contra Marcionem, lib. I, cap. VIII: Non habet tempus aeternitas; et ibidem: Deus tam alienus est ab initio et fine, quam a tempore. Deus, inquit, S. Gregor. Nazianz. Oratione XXXVIII, num. 11, Deus semper erat et est et erit, vel potius semper est: nam erat et erit hujus temporis fluxus caducaeque naturae segmenta sunt (1); sic ceteri patres apud Petavium, lib. III, cap. IV.

Quod confirmatur ex ratione, quam adducit S. Thomas loc. cit. art. 2, inquit: Ratio aeternitatis consequitur immutabilitatem, sicut ratio temporis consequitur motum, unde cum Deus sit maxime immutabilis, ei maxime competit esse aeternum. Ex quo principio infert, art. 3, solius Dei propriam esse aeternitatem, quia aeternitas immutabilitatem consequitur; et solus Deus est omnino immutabilis. Id ipsum evincitur ex necessitate essendi, quae Deo inest.

Sive igitur Scripturam consulamus et patres, sive rationem ipsam, patet Deum et quidem solum, vera proprieque dicta aeternitate praeditum esse, quae nempe sit sine principio, sine fine, sine mutabilitate. Quin imo S. Thomas loc. cit. pergit ostendere Deum esse suam ipsam aeternitatem. De quo argumento consuli praeterea potest Petavium, loc. cit. (2).

DIFFICULTATES.

Obj. 1. Deo interdum Scripturae tribuunt temporis successionem; sic Daniel. VII, 9, Deus dicitur Antiquus dierum; Apocalyps. I, 8: Qui est, qui erat, qui venturus est. Sic pariter 2. Deo tribuunt actiones vel praeteritas vel futuras; ergo non ita Deus aeternus est, ut omni successione temporis careat, quod concipi nulla ratione potest.

Resp. ad 1. D. Improprie ac juxta intelligentiam nostram, C. proprie ac prout Deus in se est, N. Ejusmodi enim locutiones in Scriptura semper improprie et captui nostro accommodatae adhibentur, qui in aeternitate virtuales quamdam successionis amplitudinem apprehendimus, ut de ceteris attributis diximus.

Ad 2. D. Respectu termini, ad quem referuntur, et relate ad nos, C. respectu Dei, et relate ad ipsum N. Itaque et haec improprie de Deo dicuntur habita ratione nostrae tenuitatis et infirmitatis, qua fit, ut observat S. Augustinus, ut non possimus de aeternitate cogitare et loqui nisi per ordinem ad tempus. Ceterum in Deo una semper est, eaque aeterna actio,

hoc Deus: quia neque in melius ire potest summa bonitas, neque in deterius vera aeternitas. Vera enim aeternitas est, ubi temporis nihil est. Erat autem modo hoc, et modo illud? Jam tempus admissum est, aeternum non est, etc.

(1) Θεός ἦν μὲν ἀεὶ, καὶ ἔστι, καὶ ἔσται· ἄλλοι δὲ ἔστιν ἀεὶ τὸ γὰρ ἦν, καὶ ἔσται, τοῦ κατὰ ἡμᾶς χρόνου τμήματα καὶ τῆς φαντασίας φύσεως. Quod ibidem pluribus verbis prosequitur.

(2) Plura hic invenientur notatu dignissima, atque ad enodandas difficultates maxime idonea juxta veterum sententias. Cfr. etiam Lessius, De Perfectionibus Divinis, lib. IV.

quae cum dicit effectum in tempore vel producendum vel productum, temporis vicissitudines subit non respectu sui, sed respectu termini seu effectus in tempore producti vel producendi. Ut enim superius dictum est, dum ageretur de Dei immutabilitate, Deus voluntate sua ab aeterno et pro aeterno, ut eum schola

loquamur, tendit actu unico, simplici, invariabili ac realiter indivisibili in omnia objecta secundum omnes suos modos seu respectus, secundum quos fertur in illos (1).

(1) Cfr. Suarez, Met. disp. 1, sect. 3 et 4.

DE DEO EJUSQUE ATTRIBUTIS PARS TERTIA.

DE SCIENTIA ET VOLUNTATE DEI.

Expletis quae ad divinam substantiam ac praecipua summi Numinis attributa spectant, nativo ipso ordine ducimur ad investigandam divinam hujus substantiae operationem, quae intelligere et velle complectitur (1). Prius igitur de divina intelligentia seu scientia, deinceps vero de Dei voluntate disseremus.

CAPUT I.

DE SCIENTIA DEI.

Agentes de divina scientia duo potissime ob oculos habere debemus, ac 1. quidem ut certa ab incertis accurate discernamus, seu ea quae penes omnes catholicos explorata sunt, ab iis, quae in disputationem veniunt; 2. vero ut omnem declinemus domesticam controversiam, ut sic facilius conjunctis viribus unanimi consensione dimicare possimus adversus veros religionis hostes, qui subruere nituntur fidei ipsius fundamenta. Absouum profecto esset inter nos vires consumere, ac interea permittere, ut illi impune possint omnia moliri adversus catholicam fidem, et eo magis quod pleraque ejusmodi concertationes obsoleta sint, nec praestet eas denuo excitare non absque aliquo unionis et charitatis detrimento. Ut propositum finem obtineamus, nitimur quae certa sunt suis argumentis confirmare, quae vero olim inter theologos agitabantur, in nonnulla scholia rejicere, quae postea subjiciemus duobus distinctis articulis.

Quae de Dei scientia dici certo possunt, revocantur ad haec praecipua capita, existentiam nempe et proprietates seu dotes, atque ad ejusdem objectum. Quae autem in controversiam vocantur, respiciunt magna ex parte ejusdem scientiae medium atque divinationem. Ut igitur perspicuitati consulamus, distinctis articulis enunciatam prima illa catholicae doctrinae capita prius complectemur, de reliquis postea dicturi.

ARTICULUS I. — De divinae scientiae existentia atque proprietatibus.

Circa divinae scientiae existentiam non est quod

(1) Ita S. Thom. 1. p. q. 14. Sic etiam vocantur perfectiones positivae, ac tres vulgo numerantur, scientia, voluntas, potentia. Cum tamen potentia sola respiciat opera, quae ad extra dicuntur, de hac propterea sermo erit in tract. De Deo creatore. Intelligere et velle facultates duae illae sunt, quae entibus omnibus intelligentibus insunt, ac facultates immanentes nuncupantur, quibus interna vitae actus proprii eliciuntur.

valde laboremus ad eam adstruendam, cum vix sit qui eam in dubium revocaverit, omnibus ea siquidem insita est Dei notio, ut Deus summe intelligens, imo intelligentia ipsa ac totus mens per excellentiam concipiatur. Quod attinet autem ad ejusmodi scientiae dotes ac proprietates, Scriptura ac patribus ducibus haec esse intelliguntur, ut nimirum sit simplex, immutabilis, infinita et efficax. Sic porro breviter sequentibus propositionibus eas adstruimus.

PROPOSITIO I. — Est in Deo veri nominis scientia eaque perfectissima.

Haec propositio ad fidem pertinet. Nam apertissime in utriusque foederis libris Dei scientia commendatur. Etenim I Reg. II, 3, dicitur: Deus scientiarum Dominus est; Esther XIV, 14: Domine, qui habes omnium scientiam; Ad Rom. XI, 33, Apostolus exclamat: O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! Non vacat plura congerere.

Nec minus clare id ipsum ratio evincit. Deus enim est id, quo nihil melius excogitari et concipi potest; jam vero scientia eximia perfectio est, quam melius est habere quam non habere; ergo in Deo est scientia, ac talis quae Deum deceat, id est omni imperfectione semota, et in summo gradu (1).

PROPOSITIO II. — Scientia Dei est simplex, immutabilis et infinita.

Haec propositio pariter ad fidem pertinet. Eo autem sensu simplex dicitur Dei scientia, quatenus non est in Deo per modum habitus aut qualitatis ei supervenientis, sed est actus et quidem purissimus, ipsaque divina substantia (2) simplicissima, quae sta-

(1) Notandum porro est scientiam duplici ratione sumi, 1. lateproomnicognitione intellectus seu mentis certa et evidenti, 2. improprie pro cognitione certa et evidenti rerum per causas. Propositio autem est de prima cognoscendi ratione, quam Deo inesse nemo est qui dubitet, aut jure a quo dubitare possit, atque hanc in Deo agnoscere ad fidem pertinere diximus. Ast non adeo res explorata est, si de altera sermo sit; non desunt enim qui eam Deo inesse negent, atque inter ceteros Vasquez in 1. p. disp. LXXXVI, n. 48, quia ejusmodi cognoscendi ratio quamdam in se includere videtur imperfectionem.

(2) Simonnet observat, quod dum ipsa scientia Dei dicitur esse substantia divina, id non esse intelligendum absolute, ac prout dicitur, simpliciter, sed cum addito, ut sit nempe divina substantia se ipsa vitaliter tendens sic.